

בחוקותיהם לא תלכו (עבודה זרה יא)

גליון 461

איתא במשנה בדף ח. ואלו אידיהן של עובדי כוכבים וכו' ויום המיתה (של מלך) דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים כל מיתה שיש בה שריפה (ופירש"י ששרפו עליו כלי תשמישו כדרך המלכים) יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים.

ובדף יא. מכלל דר"מ סבר לא שנא מיתה שיש בה שריפה ולא שנא מיתה שאין בה שריפה פלחי בה לעבודת כוכבים אלמא שריפה לאו חוקה היא (ופירש"י אלמא מדלא תלי ר"מ טעמא בשריפה אלמא לאו חק העובדי כוכבים הוא לשם עבודת כוכבים), מכלל דרבנן סברי שריפה חוקה היא, והא תניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי, ואי חוקה היא אנן היכי שרפינן והכתיב ובחוקותיהם לא תלכו אלא דכ"ע שריפה לא חוקה היא אלא חשיבותא היא והכא בהא קמיפלגי, ר"מ סבר לא שנא מיתה שיש בה שריפה ולא שנא מיתה שאין בה שריפה פלחי בה לעבודת כוכבים, ורבנן סברי מיתה שיש בה שריפה חשיבא לה ופלחי בה ושאין בה שריפה לא חשיבא ולא פלחי בה. גופא שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים וגו'.

הגמ' סברה בתחילה דאליבא דרבנן השריפה על המלכים היא חוקה ולכן הקשתה האיך שורפים על המלכים שלנו. ותירצה שלכו"ע אינה חוקה. ובסוף הביאה פסוק שנאמר בשלום תמות ובמשרפות וגו', ואם כתוב ששורפין ע"כ אין בה משום בחוקותיהם לא תלכו.

וצ"ב בסוגיא דאם זה שכתוב בפסוק הוא טעם מספיק להתיר למה היו צריכים לומר שאינה חוקה ולכן מותר, הרי זה שהוא כתוב בפסוק מתיר. וכן הקשו בתוס' (בד"ה ואי חוקה וכו') תימה מאי קפריך, דלמא לעולם חוקה היא וכיון דכתיבא באורייתא לא גמרינן מינייהו (מהגוים).

והביאו בתוס' דבגמ' סנהדרין (נב:) נחלקו רבנן ור' יהודה אי מיתת סייף היא כדרך שהמלכות עושה או בקופיץ. ור' יהודה טען שלא יתכן לעשות כמלכים דהא אמרה תורה בחוקותיהם לא תלכו. אמרו לו כיון דכתיב הריגה באורייתא אנן לא גמרינן מינייהו, והביאו מסוגיין ששורפין על המלכים, וע"כ היינו כי כתיבא באורייתא, וא"כ מאי פריך בסוגיין, הרי אם זה כתוב בתורה זה מותר אפי' שזה חק הגוים.

לכך פירש ר"י דתרי גווני חוקה הוו, אחד שעושין לשם חוק לעבודת כוכבים ואחד שעושין לשם דעת הבל ושטות שלהם. ואם הוא חוק לעכו"ם יש לאסור אע"ג דכתיב באורייתא (כמו האיסור של מצבה) ולכן הוכיחו בסוגיין שאין השריפה לשם עכו"ם אלא חוק הבל ושטות ולזה מהני דכתיבא באורייתא.

והנה רש"י (בד"ה ולא מדרכי האמורי) כתב אינה מדרכי האמורי לחוש ללא תעשה כמעשיהם, עכ"ל. וצ"ב למה רש"י הביא פסוק אחר ולא הפסוק של ובחוקותיהם לא תלכו. גם במס' חולין (עז). בענין האיסור לתלות נפל של בהמה באילן משום דרכי האמורי הביא רש"י את הפסוק ולא תעשה כמעשיהם.

וביאר בקהלות יעקב (סי' ה) שגם רש"י חילק בין חוק שעושין לשם ע"ז לבין חוק שאינו קשור לע"ז. והאיסור לעשות כמעשיהם כשאינו לע"ז נקט רש"י שהוא מהפסוק לא תעשה כמעשיהם, וזהו מה שנאמר בברייתא ששורפין ואין בו משום דרכי האמורי, שאין בו האיסור של לא תעשה כמעשיהם. אבל אכתי לא מבואר בברייתא שאין בו משום חוקה לע"ז. לכן הגמ' היתה צריכה להוכיח שאין בו משום חוקה מהא דשורפין. דאם זה היה חוק לע"ז לא היה מועיל דכתיב באורייתא אבל אם זה חוק של שטות וכדו' מהני הא דכתיב באורייתא להתיר. וזהו המבואר בסנהדרין שסייף מותר כי הוא כתוב בתורה. וכן דייק בחי' הריטב"א מרש"י (בד"ה אלמא) שהזכיר חוק לשם עכו"ם והיינו כי יש הבדל בין חוק לע"ז או מנהג של הבל, עיי"ש. ונראה להוסיף בביאור החילוק בין שני הדינים, שאם זה חוק לע"ז זה אסור בעצם כע"ז ולא בגלל שלומדים ממעשיהם ולכן לא שייך להתירו ע"י שהוא כתוב בפסוק אבל אם זה הבל ושטות אז אין זה עבודה

זרה אלא שכך עושים הגוים ואסור להיגרר אחריהם, ולכן אם זה כתוב בפסוק הרי שלא עושים בגללם אלא בגלל הפסוק ולכן מותר.

וכן מפורש בתוס' ר' אלחנן שכתב דכיון דמטעם חוקה פלחו בה לע"ז, אם לשם ע"ז עושין שריפה זו אין מועיל כאן טעם דלאו מינייהו קגמרינן ולכן הוצרך לתרץ כאן דלכו"ע שריפה לאו חקה היא. ואכתי שייך בה טעם דחקה בשאר דרכי האמורים דאינם לשם ע"ז אלא דת העובדי כוכבים ומנהג תורת שקר וכו' כיון דכתיב שריפה באורייתא לא מנייהו גמרי ה"נ כיון דכתיב סייף באורייתא לאו מינייהו קגמרי ושרי דסייף נמי אינו אלא מנהג של הבל ודתם ומועיל בה טעם דלאו מינייהו קגמרי למישרי.

והנה בר"ן (דף ב: לדפי הרי"ף) כתב שלא אסרה תורה אלא חוקות של עבודת כוכבים אלו דברים של הבל ובטלה וכולן יש בהן צורך (או סרך) עבודת כוכבים אבל דברים של טעם שרו. ובשריפה על המלכים טעמא איכא לשרוף לכבודן כלי תשמישן לומר שאין אדם אחר עשוי להשתמש במה שנשתמש בו הוא. וכעין זה כתב במהרי"ק (שורש פח) דאין איסור אלא בדבריהם שעושים ללא טעם או שנפרצים בו גדרי הצניעות.

מבואר בר"ן שההיתר לשרוף על המלכים הוא כי הוא דבר שיש בו טעם.

ועוד כתב בחי' הר"ן (סנהדרין נב) שהתורה אסרה כל מנהג מיוחד לנימוסי ע"א שמא ימשך האדם אחריהן כמותם וכן נמי אם הכותים נהגו באיזה מנהג שאין לו מבוא בדרכי הטבע ולא נתאמת הנסיון, העושה כמותן יש בו משום דרכי האמורי וכו' אבל דבר שמועיל בדרכי הטבע אין בו איסור כמבואר בחולין (עז:): שאילן המשיר פירותיו טוענו באבנים וסוקרו בסיקרא כדי להכחיש כוחו וכדי שידעו רבים ויבקשו עליו רחמים.

ונראה מדבריו שטעם ההיתר הוא דהיות וכל האיסור הוא לעשות כמותם שמא ימשך אחריהם אז אם יש בזה סיבה מן הטבע לעשותן אין חשש שעושים כמותם אלא פשוט כדי לרפא את האילן וכדו'.

וקשה על הר"ן מהסוגיא בסנהדרין דמבואר שהתירו סייף כי כך כתוב בתורה, ולולא זה היה אסור אע"פ שיש בו טעם לפי שהיא מיתה קלה.

וכן הקשה בביאור הגר"א (יו"ד סי' קעח ס"ק ז) דמבואר בגמ' דאע"פ דאיכא טעמא רבא משום מיתה מנוולת אפ"ה היה אסור לולא שהיה פסוק. וע"כ דהאיסור הוא ללמוד מהם וכיון דכתיב לא מינייהו גמרינן. ולאו דוקא משום דכתיב באורייתא אלא כל דבר שהיינו עושין זולתם מותר וכן במלבושים.

ולישב שיטת הר"ן יש ראשונים שתירצו שזה מחלוקת הסוגיות מה טעם ההיתר להרוג בסייף. ויש שתירצו ששם אין הטעם מספיק כדי להתיר ולכן צריך גם שיהיה כתוב.

והנה בשבת (סז.) מבואר שכל דבר שמרפא אין בו משום דרכי האמורי, ולפי הר"ן והמהרי"ק הביאור הוא דדבר שיש בו טעם אין בו משום דרכי האמורי כי אין חשש שיגררו אחריהם אלא עושים אותם כדי להתרפא. ובשו"ת הרשב"א (סי' תיג) האריך בענין אם יש דבר שמרפא בדרך סגולי וא"א להסבירו ע"פ הטבע אם מותר או לא. ולמעשה נקט שאם מועיל מותר. והכלל הוא שאם זה מרפא אין בזה משום דרכי האמורי.

וכשנתבונן ביסוד האיסור של בחוקותיהם לא תלכו יש לבאר דהנה במהרי"ק כתב דטעם האיסור הוא שבכה"ג שעושה דבר משונה אשר אין בו טעם אז נראה כנמשך אחריהם ומודה להם אבל כשיש בו טעם אין חשש. ואילו ברמ"א (יו"ד סי' קעח) כתב דיהא מובדל מהם במלבשו, וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשם פריצות או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם. משמע דהאיסור הוא לעשות דברים שהם בעצם אסורים מחמת פריצות או שמץ עבודה זרה ואין האיסור סתם להידמות להם.

אמנם לפי רש"י שהזכיר את הפסוק של לא תעשה כמעשיהם יש לבאר דאין האיסור כי נגרר אחריהם או כי יש פסול במעשה אלא פשוט אסור לעשות כמעשיהם, ולכן אם יש בו טעם או שידוע שהוא מרפא אז אין העשייה מחמת הגוים אלא כי יש לו צורך. ולכן רש"י לא הביא את הפסוק של בחוקותיהם כי אין האיסור דוקא מחמת חוקי הגוים שיש בהם ע"ז אלא לא לחקות אותם כלל, דצריך היהודי להיות מובדל מהגוים. ובזה גם מובן בפשטות למה מהני הא דיש פסוק ששורפים או שהורגים בסייף כי אם זה כתוב בתורה אז אין העשייה מוגדרת כחיקוי של הגוי אלא כי כך כתוב בתורה. (ולאו דוקא כי זה קדם להם).